

A kutatásról

A DIÓDATA Szociológiai Kutató és Tanácsadó Iroda a Magyar Cirkuszművészetért Alapítvány megbízásából 2005. júniusában szociológiai célvizsgálatot végzett a Fővárosi Nagycirkusz *Varázslatos Jégvilág* c. produkciójának látogatói körében. A tavaszi bemutató után közel három hónappal elkezdett felvételt önkitöltéses, standard kérdőív használatával, a produkció 300 felnőtt látogatójának válaszai

A terepmunkát a 2003. évi 300 személyes felvétel tapasztalatai alapján a DIÓDATA munkatársai végezték. A kiosztott kérdőívek több mint 92 százalékát kaptuk vissza, és adathiány miatt mindössze 11 kérdőívet találtunk feldolgozhatatlannak. A 300 feldolgozott kérdőívben tíz alkalommal találkoztunk a felajánlott tiszteletjegyet elhárító anonim megkérdezettekkel, 97% tartott igényt az FNC következő produkciójára felajánlott tiszteletjegyekre. Az adatfeldolgozás követel-

Diósi Pál

A jég körül

Szociológiai célvizsgálat a Fővárosi Nagycirkusz *Varázslatos Jégvilág* c. produkciójának közönségében

69
K É K

alján készítettük. Feladatunknak alapvetően két célja volt. A korábbi kutatásokkal összehasonlítható módon kellett vizsgálnunk a megkérdezettek összetételét, társas helyzetét, a produkcióról szerzett információk forrásait, a globális elégedettséget és a jegyárak elfogadhatóságáról kialakult ítéleteket. Az eddigi három kutatáshoz képest új elemként arra is figyelniünk kellett, hogy a cirkuszi előadásokkal kapcsolatos, gyakran egymásnak ellentmondó álláspontok közül kilenc vélekedést milyen mértékben tartanak elfogadhatónak a megkérdezettek. Ezek döntően az állatszámok megítéléséhez kapcsolódtak, kisebb részük az előadások mozaikszerű, vagy tartalmilag egymáshoz kapcsolódó felépítését, ill. az emberi test és mozgás középpontba állítását érintették. A kérdőívet mindezek nyomán úgy terveztük, hogy eredményeink összehasonlíthatóak legyenek a kutatás előzményeinek egy részével.

ményeinek eleget tevő kérdőíveket június 11. és 25. között hat, hétvégi előadás látogatói töltötték ki. Azért koncentráltunk a hétvégi napokra, mert a hétköznapi előadásokon főleg szervezett csoportok jönnek az FNC előadásaira, feladatunk viszont az egyéni jegyvásárlók megismerése volt.

A kérdésekre válaszoló felnőtt nézők összetétele (amely mellett *kurzív szédessel* megadjuk a szintén önkitöltéses kérdőívvel készült 2003. és az 1999. évi kutatás megfelelő adatait) a fontosabb demográfiai változók mentén így alakult. (1. összesítés)

A kérdőívünkre választ adók nemek szerinti megoszlása a nők többségét jelzi. A férfiak-nők aránya 29 : 71%. Ez nem azt jelenti, hogy a produkció vizsgált előadásain ilyen arányban vettek részt felnőtt férfiak és nők. Mindössze azt jelzi, hogy a szülőpárok közül inkább a nők vállalták a kérdőív kitöltését. A 94 szülőpár esetében 38 : 62% arányban válaszoltak

Nemek szerint:	%	2003	1999
férfiak:	29	33	30
nők:	71	67	69
nem válaszolt:	-	-	1

Életkor szerint:	%	2003	1999
20 éves korig:	4	3	4
21-30 éves:	23	19	27
31-40 éves:	37	52	38
41-50 éves:	15	11	16
51-60 éves:	10	11	9
61-70 éves:	7	2	4
71 évtől:	2	-	1
nem válaszolt:	2	2	1

Iskolai végzettség szerint:	%	2003	1999
nyolc általánosnál kevesebb:	1	1	1
nyolc általános:	3	2	4
szakiskola, szakmunkásképző:	17	17	19
középiskola:	35	41	42
főiskola, egyetem:	41	36	31
egyéb:	1	1	-
nem válaszolt:	2	2	3

Lakóhely szerint:	%	2003	1999
Budapest:	55	59	60
megyeszékhely:	4	5	5
más város:	21	21	18
község:	17	15	17
nem Magyarországon él	3	-	-

Budapest

ellenőrzésére viszont az elemszámból adódó korlátok miatt nincs lehetőségünk, hiszen a 300 megkérdezett közül mindössze 43 személy érkezett gyermektársaság nélkül. Ekkora alcsoporthoz tartozó életkori megoszlása nem nyújt biztonsággal kezelhető adatokat.

Az arányeltérések közül jelentősnek tekintjük az iskolázottságban megfigyelt átrendeződést, amelynek legmarkánsabb mozzanata a felsőfokú végzettségük arányemelkedése.

Már most meg kell említenünk a budapestiek súlyának csökkenését. Ez látszólag kisebb súlyú, mint az előbbi változások, de úgy gondoljuk, a figyelemfelhívás már itt is indokolt.

A megkérdezett sokaság így jellemezhető eltérései a figyelembe vett változók elkülönített alcsoportjainak többségében annak ellenére sem nagymértékűek, hogy a több felnőttből álló társaságokban semmivel sem tudtuk befolyásolni, vajon melyikük válaszol az átadott önkéntes kérdőívre. Ennek nyomán azt mondhatjuk, hogy a válaszadó 300 felnőtt az 1999. évi felvételben megkérdezett 1000, és a két évvel ezelőtti 300 személyhez hasonló összetételűnek bizonyult. Válaszaikat ugyanolyan szinten tekinthetjük megbízható adatbázisnak, mint a hat, ill. két évvel korábbi felvételeket.

Az adatfelvétel során Csernel Katalin és Kerekes Ágnes voltak segítségemre, az adatfeldolgozásban használt rögzítőfile Molnár István munkája. Precíz munkájukért köszönettel tartozom.

Ugyanígy köszönet illeti a kérdéseinkre válaszoló nézőket, akiknek segítségével ez a kutatás nem valószínűsíthető voltna meg.

A megkérdezettek társas helyzete

A kérdőív kitöltését vállalók közül csak néhányan érkeztek egymaguk az előadásra. A társas helyzet teljességét az alábbi sor jellemzi.

2. összesítés. A válaszadók társaságának kiterjedése (% , N=300, 300, ill. 1000)

	%	2003	1999
egyedül jött:	1	-	2
kettesben jöttek:	28	15	23
hároman jöttek:	29	27	29
négyen jöttek:	23	29	26
ötven vagy ennél többen jöttek:	19	29	20
Σ	100	100	100

A korábbi két felvétel között a szűkebb társaságok arányának csökkenését és a három személynél nagyobb csoportok súlyának emelkedését láttuk. Az ideji felvételben ezek az eltolódások megfordultak, a látogatók társaságainak terjedelme megközelítette az 1999-es kutatásban látott arányokat. A különbségek háttérében mindkét alkalommal a kizárólag felnőttekből álló társaságok súlyának drasztikus változását találtuk. Ezt plasztikusan érzékelteti az első ábra oszlopdiagramja.

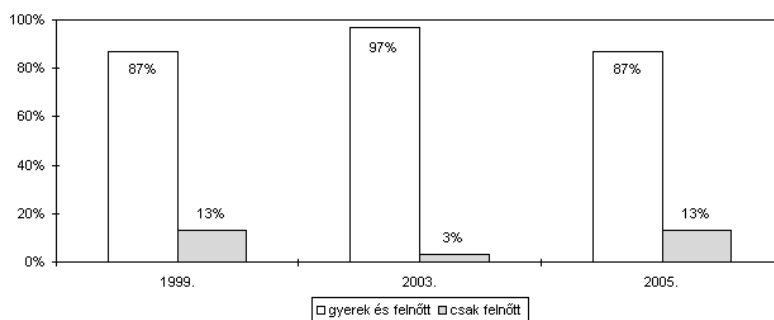
A 2003. évi felvételben a többtagú társaságok közül 97% felnőttekkel érkezett gyerekekből állt, 3% pedig kizárólag felnőttekből. Négy évvel korábban a kérdezettek 13 százaléka gyerekek(ek) nélkül érkezett az előadásra. A jelentős különbség háttéréről két évvel ezelőtt azt gondoltuk, hogy az 1999-es Moszkvai jégcirkusz produk-

70 K É K

férfiak és nők. A gyerek(ek)et egyedül hozó felnőttek között az anyák 27, az apák 9 százalék súllyal fordultak elő. A két évvel korábbi felvételben a megfelelő arányok 29 és 6 százalék voltak. Az arányokat együtt szemlélve a nők tehervállalása változatlanul nagyobb a gyermekprogramok lebonyolításában, mint ahogyan kutatásaink kérdőíveinek megválaszolásában is vitathatatlanul többet vállaltak, mint a férfiak.

Említésre méltó változást részben az életkor szerkezetben találtunk. Az ideji és az 1999. évi felvételben a 21 és 50 év közötti korcsoportok arányai, különösen a 31-40 évesek esetében igen közeli, viszont a 2003. évi adatoktól jellegzetesen eltérnek. Az egymás közeli életkor arányok a két „jeges” produkcióhoz kapcsolódnak, és ez felveti annak lehetőségét, hogy a produkció tartalma ezekben a korcsoportokban erősebb vonzerőt jelenthet, mint a fiatalabb, vagy idősebb életkorúak esetében. Ennek a rész kérdésnek

1. ábra. Gyerekek és felnőttek a társas helyzetük között (% , N=982, 300, ill. 297)



ciót sokan nem elsősorban a cirkuszi előadás, hanem a „jeges esemény” miatt nézték meg. A két évvel ezelőtti, „Haló itt víziló” című műsornak viszont nem volt ilyen – speciális érdeklődéssel jellemezhető – felnőtt közönsége. Az idei *Varázslatos Jégvilág* előadásra ismét jelentős arányban érkeztek gyerekek nélkül jövő felnőtt nézők. A jégcirkuszi produkciók sajátos érdeklődéstől vezérelt felnőtt látogatóiról korábban megfogalmazott feltételezésünket adataink egybecsengése alapján már nem csak ellenőrzendő hipotézisnek kell tartanunk. Az idei kontroll nyomán meggyőződéssel állíthatjuk, hogy van egy sajátosan „jégimádó” felnőtt közönség, amely ezekre a programokra gyerekek nélkül is bejön a cirkuszi előadásokra.

A gyerekekkel érkezett csoportokban elvételre zárkóztak el a felnőtt-gyerekek kapcsolat meghatározásától. Erről az 1998. évi felvételen teljes körű adataink vannak, hiszen akkor csak gyerekekkel érkezett nézőket kérdeztünk. A további kutatásokban csak a

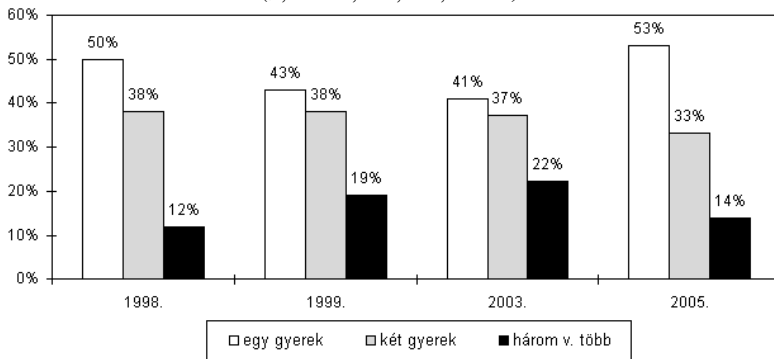
megkérdezettek egy részénél volt értelme a kérdésfeltevésnek, hiszen ezekben gyerekek nélkül érkezettek is kérdeztünk. Kezdjük a megkérdezettekkel érkezett gyermekek számával. (2. ábra)

Az előadásra elhozott gyermekek száma igen közeli arányokat mutat ahhoz, amit a gyermeket nevelő magyarországi családokban megismerhettünk. Domináns az egy gyermekkel érkezők súlya, ettől kevéssel marad el a két gyermekes társaságok aránya és lényegesen ritkább a három gyermekkel érkezők előfordulása. A négy felvétel közötti eltéréseket nem tekinthetjük érdemi nagyságúknak. Úgy gondoljuk, az első alkalommal azért találkoztunk kevesebb háromgyerekes látogatóval, mert a személyes megkérdezést három gyermekkel nehezebben vállalhatták azok a felnőttek, akiknek ekkora társaságot kellett pástyorolniuk az interjú idején is.

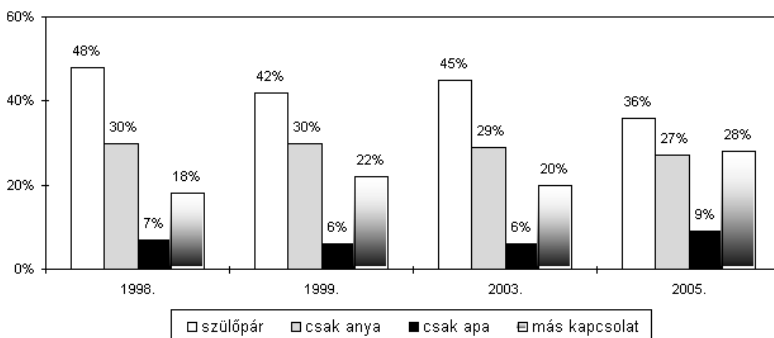
Az összetartozó nézők és a velük érkezett gyerekek számának kapcsolatát összegző táblázat alapján megítélhető, hány gyermekkorú látogató hány felnőtt kíséreléssel jött a produkcióra. (1. táblázat)

A hármas táblázatban a domináns értékeket **kövér kiemeléssel jelöltük** minden családnagyság esetében. Ezzel átláthatóvá tettük a keresztösszefüggés vezető tendenciáját. Mindhárom felvételen az érvényesült, hogy amikor az előadásra egy gyereket hoznak, akkor jellemzően egy-két felnőtt tart vele, két gyermekkel jellegzetesen két felnőtt érkezik és az előadásokon

2. ábra. Hány gyermekkel érkeztek a felnőtt-gyerek kapcsolatú látogatók
(%, N=400, 869, 290, ill. 257)



3. ábra. A felnőttek kapcsolata a társaságukban levő gyerekekkel
(%, N=400, 869, 290, ill. 257)



meglehetősen ritka három- vagy többgyerekes családok dominánsan két felnőtt nézőt is jelentenek.

A vezető tendenciák stabilitása azt jelzi, hogy az FNC nagy biztonsággal előre láthatja az előadásokra eladható felnőtt és gyermekjegyek arányát. Ez elsősorban az olyan produkcióknál válhat fontossá, amelyeknél nem számíthat sajátos érdeklődésű, gyerekek nélkül érkező felnőtt közönségre.

A stabilitásra vonatkozó megállapításunk akkor is helytálló, amikor a felnőtt-gyermek kapcsolatok szerkezetét kívánjuk jellemezni. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a szülőpárokon túl, milyen más viszonyok jellemzik a cirkusz előadásra érkezett felnőttek és gyerekek viszonyát. Ezekről a kapcsolatokról ismét négy felvétel adatait rendeztük oszlopdiagramba. (3. ábra)

A felnőtt-gyerek kapcsolatok többsége szülő-gyerek viszonyt jelentett. Ebben sem találtunk lényegi eltéréseket. 1998-ban 82, 1999-ben 78, 2003-ban

1. táblázat. Az előadást megnéző gyerekek száma, a családnagyság szerint (% , N=257, 290, ill. 869)

	gyerekek 2005.				gyerekek 2003.				gyerekek 1999.			
	1	2	több	Σ	1	2	több	Σ	1	2	több	Σ
kettő	100	–	–	100	100	–	–	100	100	–	–	100
három	68	32	–	100	77	23	–	100	65	35	–	100
négy	18	66	16	100	11	78	11	100	13	79	8	100
öt v. több	16	34	50	100	10	27	63	100	7	21	72	100
Σ	53	33	14	100	41	37	22	100	43	38	19	100

80, míg 2005-ben 72 százaléknak találtuk a gyerekekkel érkező szülők együttes súlyát. A részletek sem változtak érdemi mértékben, hiszen leggyakrabban minden alkalommal szülőpárok hozták gyermekeiket. Az átfogó adatok alapján azt mondhatjuk, hogy

keltünk említésre érdemes elmozdulást. Ez a többlet a nagyszülők korosztályához tartozó felnőttek gyakoribb feltűnéséhez, és a szülőpárok arányának csökkenéséhez kötődik. Az eltérésnek nem tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget mindaddig, ameddig nem látjuk, hogy csupán alkalmi hullámvölgygel vagy a továbbiakban is fennmaradó változással találkozunk. Amennyiben lehetőség nyílik további kutatásra, ennek eldöntése érdekében célszerű lesz megkülönböztetett figyelemmel kísérnünk, vajon tartósnak bizonyul-e a most látott jelenség.

A felnőtt-gyerek kapcsolatokban 1999. óta azt láttuk, hogy a lakóhely fővárostól való távolsága átírja az anyák és az apák családi tehervállalásáról megismert globális képet. A részletesebb elemzés alapján két alkalommal is leírtuk, hogy a fővárostól távolodva mindinkább az egész családot érintő program az FNC előadásának budapesti utazásba illeszkedő megtekintése.

Ezt úgy értelmeztük, hogy a Budapesten töltött órák vagy napok családi eseményé váltak, amelyeknek feltehetően csak egyik mozzanata volt a cirkuszi produkció. A fővárosban élők körében viszont gyakrabban fordult elő, hogy az egyik szülő – többnyire az apa – másra szánta ezt az időt.

A legjellegzetesebbnek bizonyuló részadatok értelmezése előtt, szükséges a lakóhely kategóriáinak bemutatása. A korábbi adatfeldolgozási megoldásoknak megfelelően most is a Budapeستől való távolság szerint rendeztük el a megkérdezettek lakóhelyét. A megyéket a fővárostól távolodva három koncentrikus körben szemléljük. E szerkezet középpontjában Budapest áll, amelyet első körként Pest megye

vesz körül, a második körben a Pest megyét övező öt megyét találjuk, a harmadikban pedig a távolabbi megyéket. Minden alkalommal ebbe a körbe soroltuk a külföldön élő megkérdezetteket is.

A gyerekek és a felnőtt kísérők kapcsolatrendszeréből kiemeltük a második ábrán dominánsnak talált helyzetet, és figyelmünket kizárólag a szülőpárral érkezők adataira összpontosítjuk. Ezt láttuk. (3. összesítés)

3. összesítés. A szülőpárral érkeztetett gyerekek a lakóhely távolsága szerint (% , N=257, 290, ill. 869)

lakóhely	%	2003.	1999.
Budapest	33	44	35
Pest megye	24	38	48
belső kör Pest megye körül	51	58	50
külső kör	49	62	54
Σ	36	45	42

Az agglomeráción kívülről érkezetek körében a belső és a távolabbi megyegyűrű esetében is azt látjuk, hogy a szülőpárok szerepe lényegesen magasabb, mint a fővárosi és a Pest megyei lakosoknál. Ezek az arányok azt jelzik számunkra, hogy a lakóhelyük miatt hosszabb utazást vállaló nézők gyakrabban érkeznek teljes családdal az FNC nézőterére, mint a közelben élő cirkuszlátogatók. Emiatt változatlanul azzal kell számolni a fővárostól távolabb eladható jegyek esetében, hogy az agglomeráción kívülről elsősorban akkor van esély cirkuszlátogatók behozására, ha összetett budapesti programot lehet kínálni a számukra. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a távolabbról érkezőknek a cirkuszi produkció jól etalált „Budapest csomag” részeként inkább eladható, mint az FNC egymagában.

Idegenforgalmi kutatásaink alapján már huszonöt évvel ezelőtt is megfogalmaztuk, hogy a belső idegenforgalom egyik legvonzóbb célja Budapest. Azt gondoljuk, hogy a főváros vonzó helyeinek, eladható programjainak egybekapcsolása megoldható feladat. A kínálati oldal szereplői versenyhelyzetük mellett érdekkapcsolatban is élnek. A marketing tevékenységben azért érdemes erre a kapcsolatra figyelni, mert a versenyhelyzet túldimen-

72 K É K

a családi munkamegosztásban változatlanul az anyák vállalnak nagyobb szerepet a gyerekprogramok lebonyolításában, és a rájuk háruló többletetter mértékében sem látunk számottevő változást.

A felnőtt gyerek kapcsolatok többsége szülő-gyerek viszonyt jelentett. Ebben sem találtunk lényegi eltéréseket. 1998-ban 82, 1999-ben 78, 2003-ban 80, míg 2005-ben 72 százaléknak találtuk a gyerekekkel érkező szülők együttes súlyát. A részletek sem változtak érdemi mértékben, hiszen leggyakrabban minden alkalommal szülőpárok hozták gyermekeiket. Az átfogó adatok alapján azt mondhatjuk, hogy a családi munkamegosztásban változatlanul az anyák vállalnak nagyobb szerepet a gyerekprogramok lebonyolításában, és a rájuk háruló többletetter mértékében sem látunk számottevő változást.

A gyerek-szülő kapcsolatokon túlmutató társas helyzetekben idén érzé-

Budapest

zionálása kölcsönösen gyengítheti a szereplők pozícióit.

A megkérdezettek társas helyzetének áttekintése nyomán azt kell mondanunk, hogy az FNC produkcióit megtekintők csoporthelyzetét, egymás közötti kapcsolataik szerkezetét a hét év alatt elvégzett, négy kutatás meglehetősen stabilnak mutatta. A részadatok tanulsága szerint találtunk produkciófüggő eltérést és a lakóhely távoltságához kapcsolódó különbségeket, de ezek nem ingatták meg a korábban már leírt alapvető fontosságú megállapításaink érvényességét. Változatlanul igaznak bizonyult, hogy a felnőtt nézők domináns többsége úgy érkezik az FNC előadásaira, hogy gyermeke (gyermekei) számára kíván cirkuszi élményt szerezni. Ugyanígy az is változatlanul helytálló, hogy a fővárostól távolodva mindinkább szülőpárral érkező családok budapesti programja (nagy valószínűséggel ilyen program részmozzanata) a cirkuszi előadás megtekintése.

Honnan és milyen információs háttérrel jöttek a megkérdezettek?

Az eddig áttekintett, nagy stabilitású tapasztalatok után olyan eredményekre kell koncentrálnunk, amelyeknél jellegzetes változást ismerünk meg. Ilyen volt a megkérdezett látogatók lakóhelye, és a jegyvásárláshoz vezető döntés információs háttere. A lakóhelyről beszámoló válaszokat a 4. ábrán összegeztük.

A négy felvétel alapján azt mondhatjuk, hogy az FNC döntően a Budapesten élőket vonzza. A főváros és Pest megye között egy lassú átrendeződést látunk. A Budapestről érkezetek súlya az első kutatás óta erős 10 százalékkal kisebb lett, a Pest megyeiek aránya pedig – némi ingadozással – ennyivel emelkedett. A távolabb élők előfordulása érzékelhetően ingadozik, de sem együttes arányukban, sem részleteikben nem találunk olyan jellegzetes változást, mint a Budapesten és a Pest megyében élők előfordulásában.

Mindezek alapján ma is tarthatónak gondoljuk az első kutatásban szerzett tapasztalatunkat: a Fővárosi Nagycirkuszt döntően budapestiek látogatják. Úgy gondoljuk, hogy gyökeres változásra a távolabb élők kapcsán nem számíthatunk, a budapesti agglomeráció súlya valószínűleg még növelhető az FNC közönségében. Úgy látjuk, hogy Pest megye az első felvétel óta – igaz, hogy ingadozásokkal – de közelebb került Budapesthez.

Az előzmények vizsgálatában az idej felvételnél új témák felvétele miatt lemondunk az előadás megtekintését kezdeményező személy megismeréséről, és a döntés időpontjának elemzéséről. A 2003-as vizsgálatban megismert változások miatt nélkülözhetetlenek ítéltük az információs háttér megismerését. Erről szerzett ismereteink bemutatását azzal kell kezdenünk, hogy az aktív információszerzés (tele-

fon és internet) eszközei tapasztalataink szerint jelentősen felértékelődtek.

Az alábbi nyolc információforrás súlyát 1998. óta kísérjük figyelemmel:

- a műsorfüzetből
- rádióban hallott reklámból
- televízióból
- újságból
- telefonon érdeklődtek
- óriásplakátról
- rokonaiktól, barátaiktól, ismerőseiktől, szomszédaiktól
- a gyerektől vagy iskolatársaitól, barátaitól

73

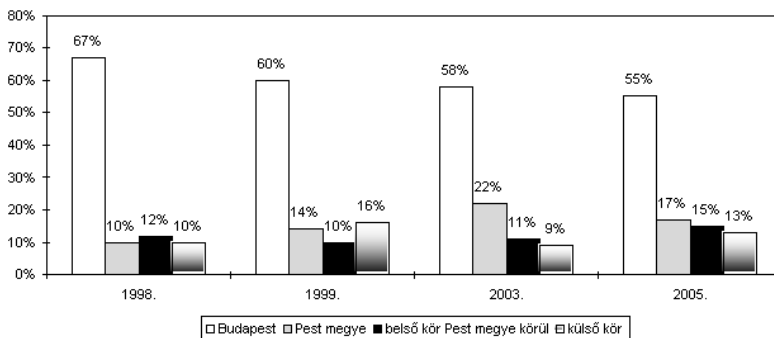
K É K

A sorozatot 2003-ban egészítettük ki az internettel, majd idén felvettük a Szerencsejáték Rt. fogadóirodait is. Az így tíztagúra bővült sorozatot az 5. ábrán az idej felvételnél látott előfordulási arányok szerint rendeztük sorba. Mind a négy felvételnél találkoztunk előzetes információ nélküli és az információforrásokra már nem emlékező látogatókkal. Így a több választ is megengedő kérdésre, valamennyi kutatásban a feldolgozható kérdőíveknél kevesebben válaszoltak. (5. ábra)

A vezető szerepű óriásplakát 1998-ban szintén a gyakori tájékozási források közé tartozott, a következő évben, majd 2003-ban kissé visszaszorult, idén viszont a legtöbbször említett információs forrássá vált.

Az internet az első két felvételnél nem jutott szerephez a megkérdezettek tájékozódásában, két évvel ezelőtt a közepes súlyú információforrások között tűnt fel, és ez évben a második-

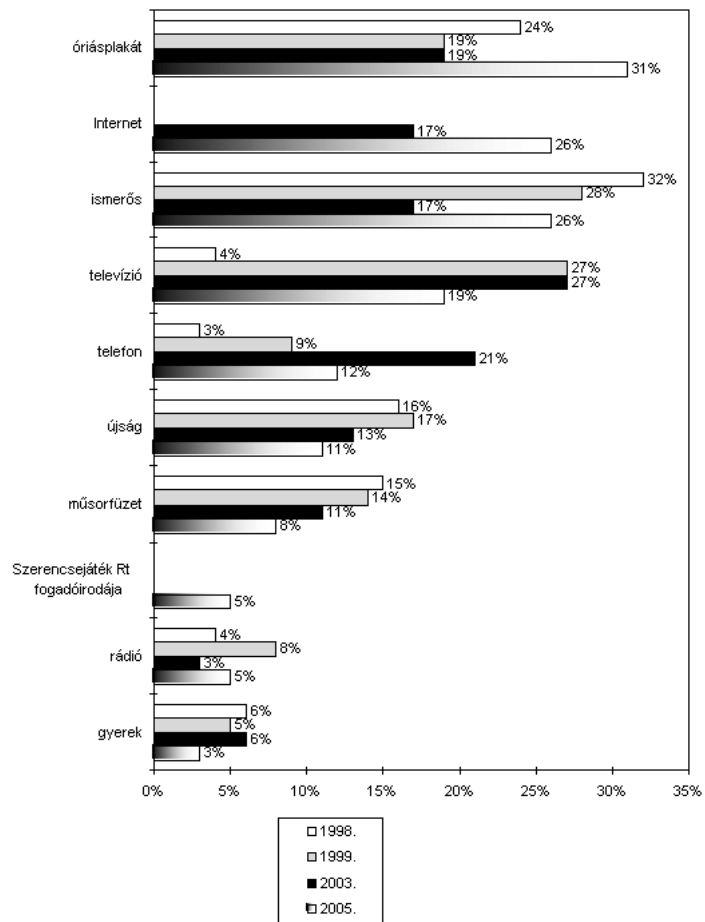
4. ábra. A megkérdezettek lakóhelye (% N=400, 1000, 300, ill. 300)



harmadik leggyakrabban említett információhordozó volt.

Az ismerősöket az első két alkalommal a fontos tájékozási források között találtuk. Két évvel ezelőtt lényegesen ritkábban említették ezt a tájékozási forrást. Akkor úgy fogalmaztunk, hogy az informális források „leértékelődése” talán mindössze egy általunk létrehozott művi jelenség. Arra gyanakodtunk, hogy egy olyan artefact eredményt találtunk, amely kapcsolatban lehet a felvétel időzítésével. A bemutatót követő néhány hét esetleg kevés volt arra, hogy a suttogó propaganda kellőképp sűrűvé váljon.

5. ábra. Az egyes információforrások szerepe a megkérdezettek tájékozódásában (%; N=240, 708, 259, ill. 276)



E feltételezésünk ellenőrzésére javasoltuk, hogy a következő kutatást a bemutatóhoz képest későbbre időzítsük. A mostani felvételben látott 26 százalékos arány alapján azt kell mondanunk, hogy feltételezésünket nem kellett elvetnünk, az informális értesülések ismét jelentős szerepet játszottak a látogatók tájékozódásában. A továbbiakban a felvételek időzítésénél ezt feltétlenül figyelembe kell vennünk.

A fontosabb változásokat így összegezhetjük: A televízió 1998-ban még alig jutott szerephez, azt követően viszont kétszer is a legfontosabb tájékoztató eszköznek bizonyult, és a jelentős csökkenés ellenére idén is a jelentős források között találtuk.

A telefonon szerzett információk kezdetben jelentéktelen szerepűek voltak. Súlyuk két felvételben nagy ugrásokkal emelkedett, majd idén közepes fontosságúnak bizonyult. Itt is azt mondhatjuk, hogy a következő felvétel eredményei alapján válik el, átme-

neti ingadozásról vagy az eddigi trend megfordulásáról kell-e beszélnünk.

Az óriásplakát fontos szerepe átmenetileg visszazorult, idén viszont kiemelkedő szerepűnek találtuk. Az ismerősök kétszer is jelentős súlya két évvel ezelőtt drasztikusan csökkent. Mint azt már akkor is gyanítottuk, ennek módszerbeli oka volt. Idén már ismét „várható” helyén találtuk.

A közepes fontosságú információforrások körében kutatásról-kutatásra csak kismértékű szerepelődásokat tapasztaltunk, egyikük sem vált igazán fontossá vagy jelentéktelenné. Ugyanezt láttuk az alsóházban a gyerekek (vagy azok gyermekkorú ismerősei) és a rádió esetében, egyikük sem vált akár csak közepes fontosságú tájékoztatói lehetőséggé.

A változásokat együtt szemlélve két mozzanatot kell kiemelnünk. Az informális közlések hangsúlyvesztése

nem bizonyult tartós tendenciának és az ideai felvétel eredményei alapján bátran állíthatjuk, hogy a személyes közléseknek kiemelkedő szerepük van az FNC közönségének rekrutációjában.

Ennél fontosabb és egyben más természetű tapasztalatunk kötődik az egyéni aktivitásra építő informálódás két eleméhez. A telefonon megszerezhető információk szerepe sokkal hangsúlyosabbá vált. A kezdetben jelentéktelen információforrást mára a jelentős vagy a közepes fontosságú információhordozók közé sorolhatjuk. Hasonlóképpen fontosnak tartjuk az internet gyakori említését a legutóbbi két adatfelvételben. A meglehetősen mostoha hozzáférési lehetőségek ellenére előbb a negyedik, majd a harmadik helyén találtuk, előbb közepes majd jelentős fontosságú pozícióban.

Az információforrások súlyának átfogó adatai elegendő támpontot adtak

az idősoros elemzéshez. Az alapsor szintű megoszlások több esetben is számottevő csoporteltéréseket mutatnak egybe. Ilyen csoportkülönbségeket találtunk a fővárostól távolodva a régiók mentén, az eltérő településtípusok szerint és a különböző iskolázottságú csoportoknál.

A megyeyűrűk szerint az öt legfontosabb információhordozó súlyát kísértük figyelemmel. (2. táblázat)

A tájékozottság forrásainak minden 10% felett említett összetevőjét bevontuk a régiók szerinti elemzésbe. A „felsőház” valamennyi eleménél jelentős csoporteltéréseket találtunk. Kiemeléseink az átlagértékektől jelentősen eltérő cellatartalmakat jelzik. Az óriásplakát információkövetítő szerepe a fővárostól távolodva fokozatosan csökken. Olyannyira, hogy az agglomeráción kívüli, külső megyeyűrű esetében már csak közepes fontosságúnak nevezhetjük.

2. táblázat. Fontosabb információforrások, a megyeyűrűk szerint (% , N=259)

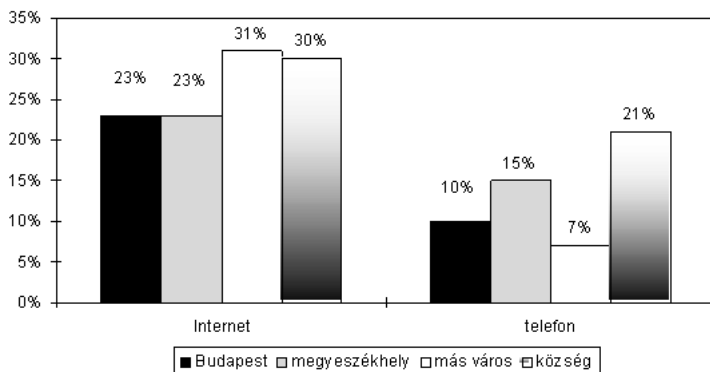
	óriásplakát	internet	ismerősök	televízió	telefon
Budapest	38	23	23	22	10
Pest megye	28	26	44	21	7
belső kör	24	26	24	7	17
külső kör	13	38	19	13	19
Σ	31	26	26	19	12

A saját aktivitást igénylő tájékozódás eszközeinél (internet és telefon) fordított tendenciát látunk, mindkettő Budapestről távolodva vált fontosabbá a tájékozódásban. A telefon esetében ez némi ingadozással érvényesül, az internet szerepe folyamatosan emelkedik, ahogyan a fővárostól mind távolabb élők felé haladunk.

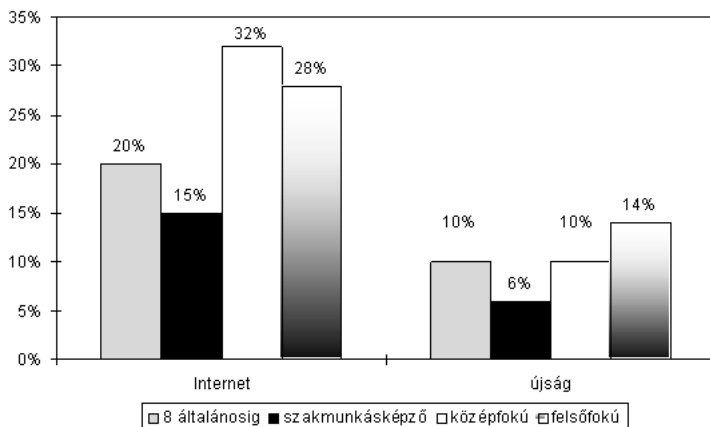
Az ismerősöktől származó információt a fővárosi agglomerációban találtuk kiemelkedően fontosnak, a másik három régióban közel azonos szerepük volt.

Negatív kiemelést egyetlen esetben kellett alkalmaznunk, a televízió említésénél. Az átlagos 19 százaléktól érdemi mértékben elmaradt a Pest megyét közvetlenül körülvevő öt megyében a televízió információkövetítő szerepe.

6. ábra. Az internet és a telefon szerepe a tájékozódásban, településtípus szerint (% , N=268)



7. ábra. Az internet és az újságok szerepe a tájékozódásban, az iskolai végzettség szerint (% , N=265)



75
K É K

A településtípus kapcsán mindössze a telefonhasználat és az internetes tájékozódás eltéréseit találtuk kiemelendőnek. (6. ábra)

Az aktív informálódás két lehetősége a megkérdezettek 26, ill. 12 százalékának tájékozódásában játszott szerepet. Ezeket az átlagértékeket a diagram pár oszlopait metsző trendvonalakkal jelöltük, így könnyen átlátható, hogy a különböző településeken élők esetében, miképp tér el az átlagostól a két információforrásból szerzett információk súlya. Az internet a megyeszékhelyeknél kisebb városokban és a községekben élők tájékozódásában jutott jelentős szerephez. A fővárosban és a megyeszékhelyeken más tájékozódási lehetőségek is elérhetőek, a kisebb településeken élők ezek hiányát vagy hézagait pótolják a világháló használatával. A telefon ezáltal is a községekben élők esetében játszott a legnagyobb szerepet. Úgy látjuk, hogy ez a mobil telefonrendszerek elterje-

désének köszönhető. Fontossá első-sorban ott vált, ahol az egyébként hézagos infrastruktúrát ellensúlyozza a mobil hívásokkal elérhető információ.

Az iskolai végzettség szerinti csoportokban az interneten és az újságokban megszerezhető információk szerepét találtuk eltérő súlyúaknak. Oszlopdiagramunkat a 6. ábra szerint szerkesztettük: az iskolázottsági csoportok oszlopait az átlagos 27, ill. 11 százalékos jelző trendvonalak metszik az összehasonlítás elősegítésére. (7. ábra)

Az internet esetében igen erős csoporttagoltságot találtunk, az újságok információs szerepét kisebb eltérések

jellemzik. Mindkét tájékozási lehetőség kapcsán úgy láttuk, hogy az alig iskolázottnak tekinthető szakmunkás végzettségűek élnek a legkevésbé ezekkel az információforrásokkal.

Az internet a középfokon és a felsőfokon iskolázottak számára vált átlag feletti mértékben informatív eszközzé, az újságokból megszerezhető információ viszont csak a felsőfokú végzettségűek körében volt átlagnál gyakoribb tájékozási forrás. A pozitív széli értékek a szakmunkásképzőt végzettekhez viszonyítva mindkét esetben több mint kétszeres súlyt jeleznek.

Az e fejezetben bemutatott tapasztalatok közül kiemelendőnek tartjuk az FNC közönségének lassú átrendeződésének tendenciáját. Folytatódott a fővárosiak arányának csökkenése, amit 1998. óta felvételtől-felvételekre láthatunk. Az alkalmanként szerény eltérések összegződése nyomán ugyan nem szűnt meg, de mérséklődött a budapestiek dominanciája. A részletek

Budapest

felsorolása nélkül érdemes még megemlítenünk, hogy a budapesti agglomerációból elsősorban városlakók jöttek el az előadásokra, míg a két távolabbi régióból a községekben élők képezték a domináns csoportokat.

A cirkuszlátogatásról hozott döntések információs háttere kapcsán elsőként az aktív tájékozódás súlyának fontosságát kell hangsúlyoznunk. Tapasztalataink másik kiemelendő mozzanata az informális értesülések fontossága, amelyeknek szerepét két évvel ezelőtt, egyértelműen a felvétel időzítése miatt találtuk irreálisan alacsonynak.

A produkció színvonalának és a jegyárak elfogadhatóságának vizsgálata

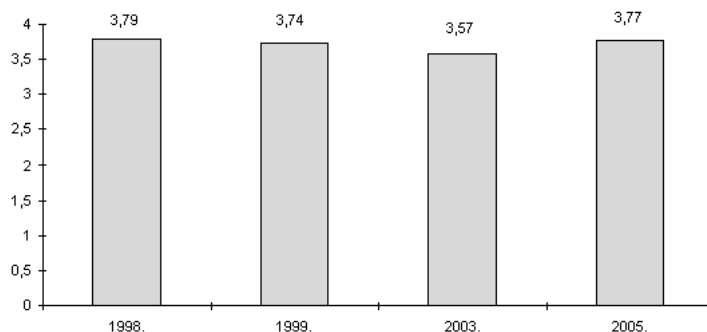
Az elégedettséget vizsgáló blokkban a látogatóknak a korábban is használt, átfogó kérdést tettük fel arról, hogy elvárásaiknak mennyire felelt meg az előadás nyújtotta szórakozás. Az iskolai osztályzatokhoz hasonlító, ötfokú skála egyes értékeihez az alábbi jelöléseket adtuk meg:

elvárásainak teljesen megfelelt	5
nagyrészt	4
közepesen	3
alig	2
egyáltalán nem felelt meg	1

A feldolgozás során az elaprózott válaszok helyett a skálaértékekből számított súlyozott átlagot (\bar{x}) használjuk. Ezzel az egy adatból álló mutatóval, amelyet elégedettség indexnek nevezünk, olyan indikátorhoz jutunk, amely tömörségével lehetővé teszi akár az egyes felvételekben megkérdezettek, akár egyes csoportok elégedettségének összehasonlítását. A súlyozáshoz a skála fokokat egy egész értékkel alacsonyabban használtuk, így a grafikus megoldásoknál az *egyáltalán nem felelt meg* minősítés a tengely 0 pontjához tartozna. Ezzel elkerülhetjük a grafikus megjelenítést torzító hatásokat. Elsőként a négy felvétel során állásfoglalásra vállalkozók ítéleteit mutatjuk be. Az 1998. évi kutatásban a személyes megkérdezés a kérdezettek felénél lehetővé tette, hogy a globális elégedettségen túl a produkció egyes elemeit is megítélhessék. Ebből adódóan a szórakozás színvonalát is csak ebben, a szűkebb körben vizsgáltuk. A kényeszerű átállás az önkéntes kérdőív használatára szűkítette ugyan a vizsgálódás irányait, de biztosította a globális elégedettség minden nézőre kiterjedő vizsgálatát. Ebből adódtak az elemszám jelentős eltérései. Az index számításánál mindig elhagytuk az állásfoglalásra nem vállalkozó megkérdezetteket. (8. ábra)

Az első két kutatás alkalmával közel azonos elégedettséget láttunk, a „Háló itt viziló c. produkció közönsége egy kevéssel szigorúbban mérlegelte a szórakozás színvonalát. Az idej felvétel

8. ábra. A szórakozás színvonalának globális megítélése (\bar{x} , N=198, 918, 285, ill. 281)



során a válasza vállalkozók elégedettsége praktikusán megegyezik a korábbi jégcirkuszi produkció nézőinek ítéletével, és csak jelentéktelen mértékben maradt el az eddigi legmagasabb – 1998-ban tapasztalt – globális elégedettség indextől.

A globális elégedettség index mértékét minden szocio-demográfiai változóval egybevetettük, de a nemek, életkor, iskolázottság és a lakóhely szerint kialakult csoportok elégedettségében nem tapasztaltunk jellegzetes különbségeket. Két úgynevezett puha változó: a jegyárak realitásával kapcsolatos álláspontok és öt korábbi FNC produkció ismerete karakteresen kapcsolódik a globális elégedettséghez. Nézzük elsőként a jegyárak megítélése és az elégedettség index kapcsolatát. (9. ábra)

Az árakról alkotott ítéletek változásával mindkét kutatásban azonos elégedettség változásnak lehettünk tanúi. Minél elfogadhatóbbnak tekintették a

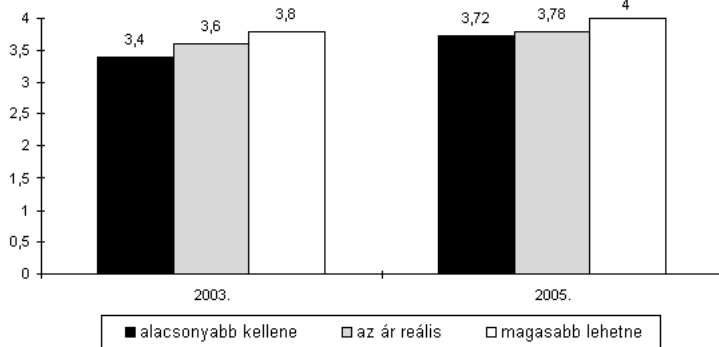
belépőjegyek árát, annál elégedettebbé váltak a megkérdezettek. A két kutatás során az egyes csoportálláspontok között látott távolságok minden esetben az idén megkérdezetteket mutatták elégedettebbeknek, miként az átfogó index is magasabb mértékű elégedettséget jelzett. (10. ábra)

A korábbi produkciók ismerete és az elégedettség közötti kapcsolat kettős természetét már az 1998-as felvétel során is tapasztaltuk. Az ideai kutatásban öt korábbi műsort figyeltünk. Azt kértük, jelezzék, melyik produkciókat látták az alábbiak közül:

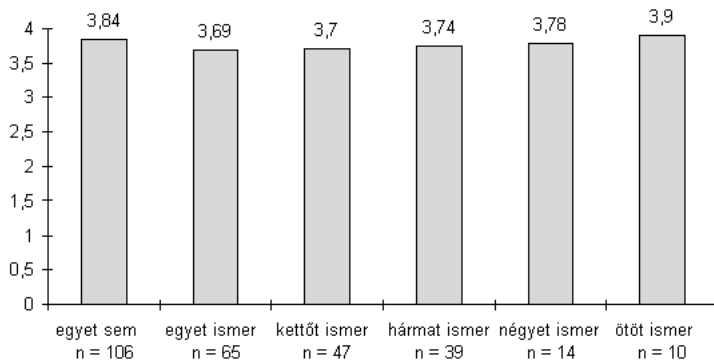
- Káprázat és csoda (földön, vízen, levegőben)
- Salto mortale
- Egész nyáron cirkusz
- Kínai állami cirkusz
- Akiknek a világ tapsolt

A látott műsorok számát összegeztük, így a korábbi előadások ismertségéről egységes mutató állt a rendelkezésünkre, amely elvben 0 és 5 közötti értékeket vehetett fel. Ezt az indexet vetettük egybe az elégedettség mutatójával. Oszlopdiagramunk a cirkuszlátogatók két jól elkülöníthető ítéletalkotási módját teszi átláthatóvá. A korábbi előadásokban egészében járatlan nézőket és az összes figyelemmel kísért előadás ismerőit találtuk a leginkább elégedettnek. Ezt úgy értelmezzük, hogy a „járatlan” megkérdezettek számára a mostani előadás egészében az újdonság erejével hatott, és a szórako-

9. ábra. A globális elégedettség index értékei, a jegyárakról alkotott ítélet szerint (x, N=256, ill. 250)



10. ábra. A globális elégedettség index értékei, az FNC öt korábbi produkciójának ismerete szerint (x, N=281)



zás színvonalával azért mutatkoztak magasan elégedettnek, mert az ismert mondás szerint „Egy újszülöttnék minden vicc új”

A továbbiakban a különböző karakterű előadások mind jobb ismerőit annál elégedettebbnek találtuk, minél több tapasztalatot mondhattak magukénak. A kevésbé tapasztaltak kritikussabban ítélték, a több összehasonlítási alappal rendelkezők elégedettebbek voltak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a *Varázslatos jégvilág* című produkció a tapasztalt nézők közül első sorban azokat győzte meg, akik az elmúlt időszak előadásainak ismeretében mostani élményeiket szélesebb skálán vethették egybe másféle cirkuszi műsorszámokkal.

Felmerült egy másfajta értelmezés lehetősége is, hiszen a tapasztaltabbak magasabb elégedettsége a látottaktól függetlenül a cirkusz iránti erősebb elkötelezettségéből is adódhat. Erős elkötelezettségüket valószínűsíti, hogy

több produkciót is megnézték, de az élménytől független, elkötelezettség-ből fakadó magas elégedettségnek el-
lentmond a járatlanok magas elége-
dettsége. Náluk ugyanis nem feltéte-
lezhetünk erős elkötelezettséget. Így
végül fenntartjuk azt az álláspontunkat,
hogy az elégedettségről megismert
ítéletek inkább az élményhez kapcsolo-
dnak.

Az elégedettség másik vizsgált kom-
ponense a jegyárak elfogadhatóságá-
ról kialakított álláspont volt. Csupán
9 néző állította, hogy jegyéért nem
kellett fizetnie, őket értelemszerűen
nem kérdeztük a jegy áráról. A fenn-

maradó 291 néző domináns többsé-
gének (91%) volt állásfoglalása a jegy-
árakról, csupán 9 százalékuk tért ki a
„nem tudja”, ill. a „nem szeretne vála-
szolni” lehetőségek használatával. Az
érvényes válaszok megoszlását rende-
zett sorban ismertetjük. (4. összesítés)

4. összesítés. Reális-e a belépőjegy ára
(%, N=288, ill. 291)

	2003	2005
reális	76	69
alacsonyabb lenne reális	16	21
magasabb is lehetne	2	1
nem tudja, nem válaszolt	6	9
Σ	100	100

A két évvel korábbi eredményekhez
képest csökkent a jegyárakat reálisnak
tekintők aránya, közel azonos mér-
tékben emelkedett az árakat túlzónak
tekintő nézők súlya. Az ártartalékok
feltételező, igen ritka válaszok az ide-
felvételre egyértelműen a véletlen
hiba tartományába kerültek, hiszem
mindössze 1 százalék válaszolt így.
A hibahatárral azonos mértékben
emelkedett a kitérő válaszok aránya.

Budapest

Az így jellemezhető átfogó kép részle-
tei egyetlen metszetben, a nemek sze-
rint mutattak érdelemleges csoportelté-
réseket. (3. táblázat)

Kiemeléseink jól érzékeltetik, hogy
a megkérdezettek egyharmadát sem
jelentő férfiak kevésbé érzékenyek,
mint a domináns többségű nők. A
magyar családok többségében a napi
beszerzéseket a nők intézik, emiatt a
családi költségvetés helyzetét a ház-
tartáshoz tartozó férfiaknál alaposab-
ban ismerik. Úgy gondoljuk, hogy a
naprakész ismeretekkel rendelkező
nők kritikusabb válaszai ebből a hely-
zeteltérésből adódnak.

A magasabb jegyárakat is elfogadha-
tónak tekintő négy megkérdezett ár-
különbségre vonatkozó álláspontjai
oly mértékben a véletlenhez kapcsolo-
dnak, hogy a részletek számbavétele
már a szakmai szómágia körébe tar-
tozna. Az árakat sokalló 61 megkér-
dezett közül 8 nem jelölte meg a kí-
vántosnak tartott árkülönbséget, így
mindössze 53 árcsökkenő kívánság-
nál figyelhetünk az elvárásokra.
Ezeknél még értelmesnek tartjuk a fő
tendenciákat bemutató alapmegoszlás
áttekintését. Az összevetés érdekében
az ideai árcsökkenő kívánságok után

közöljük a két évvel korábbi adatok
grafikonját is. (11-12. ábra)

A méltányosnak tekintett árkülönb-
ség sorozatban idén is a 401–500 Ft
közötti tartományban találtuk a vála-
szok modusát, tehát az 50% + 1 vá-
laszt. Ezt jelöli a görbe csúcspontjára
mutató első nyíl a 11. ábrában. A vá-
laszadók 58 százaléka legfeljebb 500
forinttal tartotta túlzónak a jegyára-
kat. További 42% ennél magasabb
összegű árcsökkenést tartana méltá-
nyosnak, közülük is 28 százaléknyan
901-1000 forintra tette a kívántos
ármérséklés nagyságát. Ez utóbbi cso-
portot jelzi az ábrán látható második
nyíl. A válaszok szerkezete gyökere-
sen eltér a két évvel korábbitól.

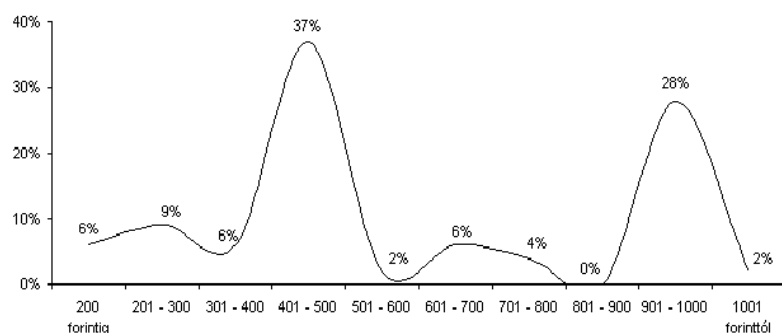
A modális értéket akkor is 401-500
forint között találtuk, de 2003-ban a
válaszok 77 százaléka legfeljebb 500
forintban jelölte meg a remélt árcsök-
kenés mértékét. Magasabb összeget
mindössze 23% jelölt meg. Idén lénye-
gesen nagyobb (48%) volt az 500 fo-
rintnál nagyobb mérséklést kívántos-
nak tekintők aránya. Ebből adódott a
válaszgörbe két kicsúcsosodása.

Együttvéve azt kell mondanunk,
hogy a Varázslatos Jégvilág című pro-
dukció közönségében a jegyárakat
túlzónak tekintők csoportja nem
olyan egységes, mint két évvel ezelőtt.
A többség most is 500 forintig terjedő

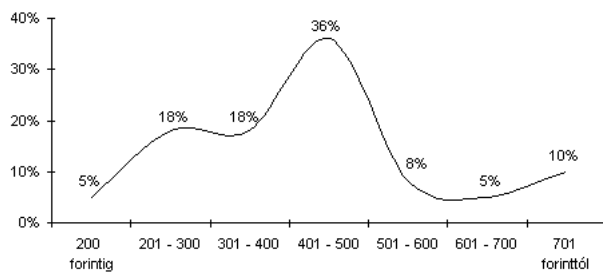
3. táblázat. Reális-e a belépőjegy ára, a nemek szerint (% N=291)

	reális	alacsonyabb lehetne	lehetne több	nem tudja, nem válaszolt	Σ
férfiak	78	13	2	7	100
nők	66	24	1	9	100
Σ	69	21	1	9	100

11. ábra. Az alacsonyabb ár összegének megoszlása 2005-ben (% N=53)



11. ábra. Az alacsonyabb ár összegének megoszlása 2005-ben (% , N=53)



mérséklést tartana indokoltnak, viszont egy jelentős kisebbség ennél erőteljesebb árcsökkenést kívánna. A válaszadók több mint negyedrésze 1000 forint körül jelölte meg az elvárható ármérséklést. Ne feledjük, ők is a nézőtérben voltak. Csak éppen nagymértékben erőn felülinek tartották azt az összeget, amelyet jegyeikért megfizettek. Két éve az ármérséklést kívánó csoport jelentős többsége kisebb érvágásnak érezte a jegyekért hozott áldozatot, mostanra a válaszadók negyedrésznél nagyobb azok súlya is, akik lényegesen nehezebben viselhetőnek érzik a jegyekért fizetendő összeget.

Az állatszámok megítélésével és a cirkuszi előadás tartalmával kapcsolatos sarkított álláspontok elfogadása

Az utóbbi évtized során a cirkuszi produkciók tartalma körül több olyan álláspont is felerősödött, amelyekkel korábban csak elszórtan találkozhatunk. Többségük az állatok cirkuszi felléptetéséhez kapcsolódik, elsősorban a vadállatok szerepeltetéséhez. Logikájuk részleteit nem tudom áttekinteni, elemzésüket legutóbb az McTEKA Alapítvány és az Állami Artistaképző Intézet közösen rendezett konferenciáján Miklósi Ádám-tól az ELTE TTK munkatársának előadásában hallottam.

Az FNC és a MACIVA KHT vezetői azt kérték, hogy döntően az állatszámokról ismert álláspontok elfogadhatóságát mérlegeltessek a megkérdezettekkel, és mintegy kiegészítésképpen

szerepeltessünk a sorozatban olyan kijelentést is, amely a produkciók felépítésének logikájához kapcsolódik. Az előzetes egyeztetések és finomítások után kilenc, kifejezetten sarkított álláspont elfogadhatóságát vizsgáltuk.

A válaszlehetőségeket a „teljesen elfogadható” és az „egyáltalán nem elfogadható” közötti tartományban az iskolai osztályzatokból ismert osztályozóskálával határozhatták meg az alábbi módon:

ítélet	skálaérték
teljesen elfogadhatónak tartja	5
nagyrészt elfogadhatónak tartja	4
közepesen elfogadhatónak tartja	3
alig tartja elfogadhatónak	2
egyáltalán nem tartja elfogadhatónak	1

Az osztályozóskála értékeiből a már ismert módon súlyozott átlagot (\bar{x}) számítottunk, amelyben nem vettük figyelembe a „nem tud”, „nem szeretne” válaszolni eseteket. Így a kilenc állítás elfogadását az osztályozóskálát valóban használó, változó számú megkérdezett esetében vizsgálhattuk. Az összehasonlításra használt súlyozott átlagpontszámot elfogadási in-

dexnek nevezzük. A grafikus megjelenítés érdekében a skálaértékeket most is átalakítottuk 0 és 4 közöttre.

Az összes válaszképes megkérdezett ítéleteiből az alábbi rendezett sor alakult ki. (5. összesítés)

A sorozatot két cezúrával három sávra osztottuk. A „felsőház” három olyan állítást tartalmaz, amelyeknek elfogadási indexe a „nagyreszt elfogadható” ítélethez áll közel. A közép-sáv index értékei a „közepesen elfogadható” ítéletet felülről, ill. alulról közelítik. Végül az „alsóház” négy elemének index értékeit az „alig elfogadható” ítélet közelében találtuk.



A sorozat felsőházában praktikus módon azonos index értékekkel három állítást találunk az állatszámok és a cirkuszi előadás kapcsolatáról. A két leginkább elfogadható ítélet egyike a gyerekek szemszögéből tartja az állatszámokat a cirkuszi előadások elengedhetetlen mozzanatának. A másik ugyanezt általánosabb érvénnyel fogalmazza meg, mondván csak ilyen számokkal válik teljes értékű élménnyé

5. összesítés. A kilenc állítás elfogadási indexe (\bar{x} , N=változó)

	N	\bar{x}
- A cirkuszi előadásokat állatszámok nélkül a gyerekek nem tudják igazán élvezni.	284	2,88
- A cirkuszi előadások csak állatszámokkal nyújtanak teljes élményt.	286	2,86
- Az artisták ma már olyan sokoldalúan képzettek, hogy az emberi test és mozgás szépségével, állatszámok nélkül is teljes értékű produkcióra képesek.	287	2,52
- A cirkusz előadás akkor lehet teljes értékű élmény, ha nem különálló számokból épül fel, hanem egymáshoz tartalmilag is kapcsolódó epizódokból.	276	2,23
- Az állatszámok bemutatása helytelen, mert azokban az állatok természetükkel ellentétes dolgokat is csinálnak.	261	1,69
- A vadállatszámok bemutatása csak arra jó, hogy közben a nézők kockázat nélkül jussanak izgalmas pillanatokhoz.	271	1,37
- Az állatszámok bemutatása helytelen, mert az állatok a büntetésről rettegve teszik azt, amit az idomár akar.	255	1,37
- Az állatszámok közül a vadállatok felléptetése helytelen, mert azok veszélyesek lehetnek az idomítójukra.	267	1,31
- Az állatszámok bemutatása csak arra jó, hogy azok az ember magasabbrendűségét bizonyítsák.	265	0,79

a cirkuszi produkció. A harmadik magas elfogadottságú ítélet ez utóbbinak ellentmondva arról szól, hogy az artisták már olyan magas művészi színvonalon dolgoznak, hogy állatszámok nélkül is teljes értékű produkcióra képesek.

A középső sávba – kevéssel a „közepesen elfogadható” ítélet szintje felett – a mozaikszerű részprodukciók helyett a tartalmilag egymáshoz kapcsolódó epizódokra épülő cirkuszi előadást előnyben részesítő kijelentés került. A sáv másik eleme, nagyjából ugyanekkora mértékkel a „közepesen elfogadható” ítéleti szint alatt, az állat-

számok bemutatását kifejezetten helytelenítő állítás, amely azt rója fel, hogy az állatoktól a természetükkel ellentétes dolgokat is elvárnak a cirkuszi állatszámok során. Ez az állatszámok ellenzőinek érvelésében gyakran elhangzó, viszonylag enyhe nyomatékú állítás, az érvrendszer más elemeihez viszonyítva nem több enyhe fejcsoválással kísért hümmögésnél.

A megkérdezettek ítéletei alapján ennél az állításnál talákoztunk először az ítéleti skála közepe alatti elfogadási index értékkel, amely azt jelzi, hogy a megkérdezettek ezt kifejezetten fenntartással fogadták.

Az ítéleti sor „alsóházában” az állatszámok elutasítóinak négy további érvét tartalmazó kijelentéseket találunk. Háromnak az „alig elfogadható” ítéletnél kevéssel magasabb az elfogadási indexe. Ide tartozik a vadállatszámokat a kockázat nélküli izgalom megszerzésének eszközeként minősítő kitétel, és az állatokat büntető idomárokat

Budapest

kipellengérező állítás. Elfogadási indexük hajszára azonos, sorrendjüket csak az ítéletalkotásra vállalkozók magasabb száma alapján tudtuk eldönteni. A harmadik ilyen elfogadottságú kijelentés az idomítókra leselkedő veszélyek miatt a vadállatszámok bemutatását ellenzi.

A sáv alján az „alig elfogadható” és a „teljesen elfogadhatatlan” ítéletek közötti indexet kapott az ember magasabbrendűségének bizonyítékaként felhasznált állatszámokat elutasító állítás. Ezt a kitételet tekintették a legkevésbé elfogadhatónak a megkérdezettek.

Az elfogadási indexeket együtt szemlélve azt látjuk, hogy az állatszámokat a cirkuszi előadások elengedhetetlen részének tekintik, és az elutasító állításokat a mind súlyosabb ellenérvek mentén mindinkább elfogadhatatlannak tartják. A megkérdezettek azt fogadják el a legkevésbé, hogy az állatszámokat – igaz, hogy átételes – de mégiscsak önértékelésüket megemelő eszköznek tekintsek.

Az eddig egyszerűnek tűnő összképből az következik, hogy a megkérdezettek egyértelműen az állatszámok létjogosultsága mellett foglaltak állást. A részeredmények ennél valamivel tagoltabb képet adnak. A csoport különálláspontokat keresve a legtöbb esetben azt láttuk, hogy a szocio-demográfiai változók szerint elkülönített alcsoportok ítéleteit nagyfokú konszenzus jellemzi. Mindössze a nemek és az életkor szerinti csoportokban ta-

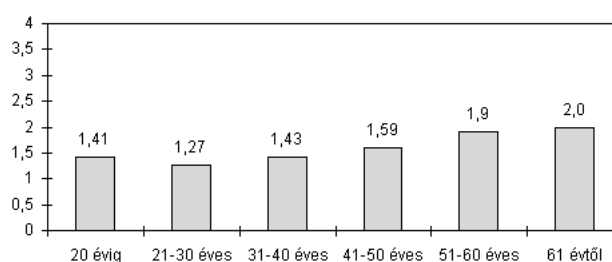
láltunk három-három olyan esetet, amelyben az ítéletek csak közepes, ill. gyenge konszenzusra utaltak. Ezeket érdemes részleteiben is bemutatnunk. Az elfogadási indexeket olyan oszlopdiagramokon ábrázoltuk, amelyek alkalmasak azt is érzékeltetni, ha egy-egy állítás esetében a nemek és az életkor mentén egyaránt hiányzik az erős ítéleti konszenzus.

Az életkor esetében a 71 év feletti, mindössze öt személyes csoportját a 61–70 évesekkel összevonva kezeltük, így elkerülhettük, hogy néhány személy ítéleteit extrém mértékű különbségnek láttassuk.

A vadállatok felléptetését kockázata miatt elutasító álláspontot a nemek mentén ítélték meg eltérően. A nemek és az életkor szerint is különvéleményeket láthattunk a büntetéstől rettegő állatokra hivatkozó állításnál, és az állatszámokat az ember magasabbrendűségét hangsúlyossá tevő kijelentésnél. Csak az életkori csoportok szerint láttunk különvéleményeket a kockázat nélküli izgalomszerzésről szóló megállapítás elfogadásában. Az így ismertetett egybeesésekre is figyelő diagramok mindegyike az elfogadási sor „alsóházában” talált állításokhoz kapcsolódó ítéleti különbségeket ábrázolja. Kezdjük a kockázat nélküli izgalomszerzéssel. (13. ábra)

A megkérdezettek fiatalabb csoportjai ezt az állítást a trend közelében ingadozó index értékekkel kevésbé tekintették elfogadhatónak, mint a 40 év feletti. Az ítéletek ilyen szóródása azt jelenti, hogy az idősebb évjáratú csoportok inkább mérlegelték a

13. ábra. „A vadállatszámok bemutatása csak arra jó, hogy közben a nézők kockázat nélkül jussanak izgalmas pillanatokhoz.” elfogadása, életkor szerint (x, N=271, trend=1,37)



Budapest

vadállatszámok lehetséges tartalmát, és azokban felfedeztek izgalompótléknak tekinthető mozzanatok. Az elfogadási indexek eltéréseinek mértéke alapján azt mondhatjuk, hogy a vadállatszámok kockázatmentes izgalompótló szerepének elutasításában a megkérdezettek különböző életkori csoportjai között közepes mértékű konszenzust látunk.

A következő diagramon bemutatott különvélemények részben az életkor-

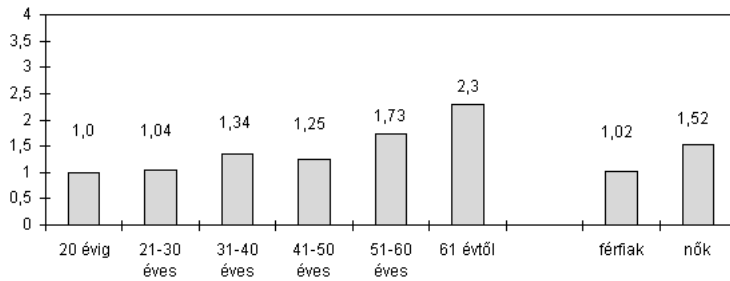
hoz, részben a nemekhez kapcsolódnak. (14. ábra)

Az állatszámokat a feltételezett bűntetés miatt elutasító felfogást az előbbi állítással megegyező, alacsony elfogadási index (1,37) fogadta, de megítélésében a különböző életkorú megkérdezettek között sokkal gyengébb egyetértést láthatunk. Abban hasonlít

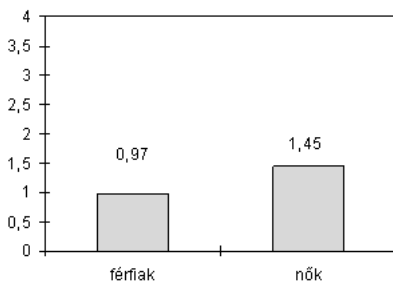
az indexek szerkezete, hogy az életkorban előre haladva inkább elfogadhatónak tekintik a kijelentésben megfogalmazott elutasító álláspontot. Ez persze csak arra elegendő, hogy a legidősebbek a közepesnél kevéssel magasabb mértékben tekintsék elfogadhatónak a kijelentést.

A két nem indexének eltérései közepes erősségű konszenzust jeleznek. Az „alig elfogadható” ítélethez igen közeli a férfiak álláspontja, és ennél egy fél skálafokkal elfogadóbb ítéleteket láttunk a nők körében. A határozottan nőies minta (a nők aránya 71%) egészében az elfogadási indexet a nők

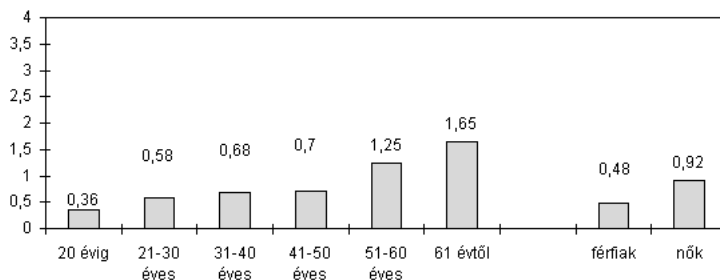
14. ábra. „Az állatszámok bemutatása helytelen, mert azokban az állatok a büntetéstől rettegetve teszik azt, amit az idomár akar.” elfogadása, és nemek szerint (x , $N=255$, $trend=1,37$)



15. ábra. „Az állatszámok közül a vadállatok felléptetése helytelen, mert azok veszélyesek lehetnek az idomítójukra.” elfogadása, nemek szerint (x , $N=267$, $trend=1,31$)



16. ábra. „Az állatszámok bemutatása csak arra jó, hogy az ember magasabbrendűségét bizonyítsák.” elfogadása, életkor és nemek szerint (x , $N=265$, $trend=0,79$)



81
K É K

ítéletei erősebben befolyásolták, mint a férfiak álláspontja.

A következő ábrán olyan állítás elfogadási indexeit tüntetjük fel, amelynél a nemek szerint találtunk említésre érdemes különbségeket. (15. ábra)

Az egészében alig elfogadható ítéletet a két nemhez tartozó megkérdezettek közepes konszenzusa jellemzi. A férfiak ezt az állítást is inkább elutasítják, mint a nők, és az összképet most is a nők befolyásolják erősebben. Azt látjuk, hogy a nők az idomár veszélyeztetettségének lehetőségét kevésbé utasítják el a férfiaknál.

Végül az életkor és a nemek szerint is eltérően megítélt állítás csoportindexeit kell bemutatnunk, az állítás sorozat legkevésbé elfogadott tagja esetében. (16. ábra)

Az életkor szerinti csoportokban gyenge konszenzust találunk. A korábban látott, közepes és gyenge egyetértéssel jellemzett konszenzusok ítéleti ingadozás mellett jöttek létre,

itt viszont az életkorban előre haladva mind magasabb elfogadási indexeket láthatunk. Az emelkedés ugyan nem egyenletes, akadnak hajszálnyi eltérések és nagyobb ugrások is, de korcsoportról-korcsoportra haladva elfogadóbb ítéletek születtek. A kijelentést egészében véve hevesen elutasító álláspontot a fiatalabb korcsoportok ellenérzései uralják.

A nemek szerinti közepes konszenzusban ismét a férfiak keményebb és a nők enyhébb elutasítása jelent meg. Az általános elutasításban ismét a nők többségi véleménye a meghatározó, a trend inkább az ő ítéletükre hasonlít, mint a férfiakéra.

Az elfogadási index „alsóházában” megismert közepes és gyenge konszenzusok együttvéve azt jelzik, hogy az állatszámokat különböző érveléssel elvető, helytelenítő kijelentéseket a fiatalabbak és a férfiak erősebben elutasítják, az idősebb korcsoportok és a nők pedig – ha elfogadásukra nem is hajlanak – kevésbé erős ellenérzésekkel fogadják.

Mindezek alapján úgy látjuk, hogy az állatszámokat elutasító álláspontok az idősebbek és a nők körében található némi megértésre. Ebből az is következik, hogy amennyiben a cirkuszi produkciók állatszámait támadó fellépés előfordul, úgy e nézetek megfogalmazói a fiatalabbak és a férfiak között elvéve található támogatókra.

Budapest

Összefoglalás

Dolgozatunk fejezeteit az egyes résztemák legfontosabb tapasztalatainak összegzésével fejeztük be, mégis fontosnak tartjuk, hogy a tanulmány lezárásaként – szerkezetileg is egységes helyen – néhány megállapításunkat kiemeljük.

A kérdőívünkre válaszolók összetétele nyomán hangsúlyoznunk kell azt a – most már ellenőrzött – tapasztalatainkat, hogy a jeges produkciókra érkező nézőknek van egy sajátos érdeklődésű csoportja. Ők a cirkuszlátogatók körében megfigyelhető, általános gyakorlattól eltérően nem gyerekeik számára kívánnak programot biztosítani, hanem a „jeges műfaj” iránti elkötelezettségük alapján jönnek el a cirkuszi előadásra. Ezt korábban hipotézisként fogalmaztuk meg, a mostani kutatás után bizonyítottnak látjuk.

Jelentős átrendeződést láttunk a megkérdezettek iskolázottságában. A hasonló felvételi technikával készült kutatásokban folyamatosan emelkedett a felsőfokú végzettségük súlya. Az 1999. évi felvételhez képest már 10 százalékos többletet látunk. Ez valószínűleg összefügg az utóbbi évtizedben bekövetkezett nagyarányú felsőoktatási expanzióval.

A megkérdezettek társas helyzetéről szerzett tapasztalataink alapján arról adhattunk képet, hogy a hét év során elvégzett kutatások nagy stabilitásúnak mutatták a megkérdezettek csoporthelyzetét és egymás közötti kapcsolatait. Részletkérdésekben láttunk a produkciók tartalmához kapcsolódó különbségeket, elsősorban a két jeges produkció miatt. Ez azonban nem érinti annak a megállapításnak az ér-

vényességét, hogy az FNC felnőtt nézőinek többsége úgy jön el az előadásokra, hogy ott gyermekeit szeretné élményhez juttatni. Továbbra is helytállóan találtuk azt a korábbi megállapítást, hogy a Budapesttől egyre távolabb élők esetében mind gyakrabban szülőpárok jönnek gyermekeikkel, és így teljes családok fővárosi programja (nagy valószínűséggel ilyen program egyik része) a cirkuszi előadás megtekintése.

A megkérdezettek rekrutációját és információs háttérét áttekintő fejezet alapján eredményeink két fontos mozzanatát kell hangsúlyoznunk. A lakóhely vizsgálata rámutatott arra, hogy az FNC közönsége továbbra is elsősorban a budapestiek köréből szerveződik. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy 1998. óta ez a dominancia kutatásról-kutatásra csökken. Az egyes felvételek között szerény, említésre alig érdemes eltéréseket láttunk, de hét év alatt 67 százalékról 55 százalékra csökkent a fővárosban élők súlya. A budapesti agglomerációból javarészt városlakók érkeztek az FNC előadásaira, a távolabbi régiókból a legnagyobb alcsoportokat a községekben lakók adták.

A cirkuszlátogatásról hozott döntések információs háttére kapcsán elsőként az aktív tájékozódás súlyának fontosságát kellett kiemelnünk. A részletek elemzése nyomán az internet és a telefon szerepét elsősorban a kisebb településeken találtuk fontosnak. Ott, ahol más információforrásokból csak hézagosan, vagy nehezen tájékozódhatnak a potenciális cirkuszlátogatók. Tapasztalataink másik kiemelendő mozzanata az informális értesülések fontossága, amelyeknek szerepét két évvel ezelőtt, egyértelműen a felvétel időzítése miatt találtuk irreálisan alacsonynak.

A produkció színvonalának és a jegyárak elfogadhatóságának elemzése alapján elsőként azt kell hangsúlyoznunk,

hogy a globális elégedettséget valamennyi felvétel során meglehetősen magasnak találtuk. Az „elvárásainak teljesen megfelelt” ítélethez közeli súlyozott átlag a nemek, életkor, iskolázottság és a lakóhely szerinti csoportokban konszenzus közeli ítéletekkel járt együtt. A jegyárak elfogadhatóságával kapcsolatos eltérő álláspontok idén és két évvel ezelőtt is jellegzetes kapcsolatot mutattak. Az árakat sokalló megkérdezettek a szórakozás színvonalával most is kevésbé voltak elégedettek.

A jegyárak elfogadhatóságát vizsgálva azt láttuk, hogy idén magasabb volt az árakat túlzónak tekintők

aránya, mint 2003-ban. A kívánatosnak tartott árcsökkenés tipikus mértéke két évvel ezelőtt 401 és 500 forint közé esett. A kritikus álláspontú nézők legnagyobb csoportja idén is hasonlóan ítélkezett, de egy nem elhanyagolható kisebbség 901 és 1000 forint közötti ármérséklést tekintett kívánatosnak. Az árak megítélésében a nők kritikussabbak voltak, mint a megkérdezettek kisebb részét adó férfiak.

A cirkuszi előadásokkal és a produkciókon belül az állatszámokkal kapcsolatos álláspontok elfogadhatóságát vizsgáló fejezet tapasztalatai közül elsősorban azt tartjuk hangsúlyosnak,

hogy a megkérdezettek ítéletei egy jól tagolódó skála mentén szóródtak.

A skálán szereplő elfogadási index értékei az állatszámokkal kapcsolatos legkritikusabb álláspontok esetében voltak a legalacsonyabbak. Az ítéletek a legtöbb csoportképző változó esetében erős csoportkonszenzust mutattak. Az ítéleti skála „alsóházában” viszont négy állásfoglalásnál is közepes vagy gyenge egyetértést találtunk a nemek és az életkor szerinti csoportoknál. Ezek részletes elemzése alapján azt mondhatjuk, hogy az állatszámokat helytelenítők elsősorban a nők és az idősebbek körében találhatunk megértésre.

Melléklet

A kérdésekhez kapcsolódó spontán megjegyzések

A székek nagyon kényelmetlenek!

Tetszett, hogy a fiatalok kaptak szerepet.

Ilyen csodálatosat még nem láttunk!

Egy gyerekkel jött válasz folytatásaként:

- mert drága a jegy.
- helyes lenne, ha jeleznék, van „nyugdijas jegy is
- jó ötlet, hogy a lottózóban is lehet jegyet vásárolni

Alacsonyabb ár lenne reális, éspedig 500 forinttal válasz folytatásaként: akkor teltház lenne

Az állatszámokkal kapcsolatos állítások jelölt válaszai folytatásaként: Nem tartom elfogadhatónak!

Rengeteg ötlet, nagy tehetségek. Emlékezetes szép előadás volt.

(A zene kissé túl hangos) A jegesmedvék elragadóak voltak!!!!

Nagyon szép és élvezhető. Jöjjenek Canadába valamikor ez évben.

Probléma: Az előtérben nincs ülőhely! (Pad.)

Megjegyzés: 4 éves gyereknek kb. 10 perccel rövidebb

első szakasz elegendő lenne...

Elvárásainak nagyrészt megfelelt válasz folytatásaként: (Bár jobban szeretem a „rég” hagyományos cirkuszt. Teljesen más hangulata van.)

Alacsonyabb ár lenne reális, éspedig 200 forinttal válasz folytatásaként: + nyugdijas kategória bevezetése.

Elvárásainak teljesen megfelelt válasz folytatásaként: De kisgyereknek félelmetes.

